



شمس‌الله ویسی

بررسی ویژگی‌های دستوری و آوایی

گوش نهانندی (قسمت دوم)

۱۱. ابدال

مبحث ابدال در گوش نهانندی بسیار گسترده است. در این جا به ذکر مواردی از آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۱- ابدال مصوت بلند [الف - â] به مصوت کوتاه [و - 0] پیش از صامت [م - m]

ن	ف
tamom	tamâm
hamom	hamâm
jamom	jamâm

ابدال یاد شده فقط در این سه واژه دیده می‌شود و در سایر واژه‌ها ابدالی صورت نگرفته است، مانند شام، خام، گام، رام، جام، امام،...

۱-۲- ابدال مصوت بلند آغازین [الف - â] به مصوت کوتاه [ا - a]

ن	ف
?asiyew	?âsiyâb
?afdew	?âftâb
?ali	?âlu
?avâza	?âvaz

۱-۳- ابدال مصوت بلند آغازین [الف - â] به مصوت کوتاه [e - e]

ن	ف
?ew	?âb
?ewaki	?âbaki
?ewla	?âble
?ešqâl	?âšqâl

?ewuš	اِوُوش	=	?âquš	آغوش
?everdan	اِوَرْدَن	=	?âvardan	آوَرْدَن

واژه‌های بسیاری با همین مصوت‌ها بدون دگرگونی باقی می‌مانند، نظیر آباجی، آبری، آتش، آجییه، آجر، آرام، آزار، آسمو، آش، ...

۴-۱۱- ابدال مصوت بلند [الف - â] پیش از صامت [ن - n] به مصوت کوتاه [ا - a] و حذف صامت [ن - n] اگر ساکن باشد.

	ن		ف		
حذف [n - ف]	?enso	اِنَسو	=	?ensân	انسان
	?arzo	اَرزو	=	?arzân	ارزان
	?fermo	فِرْمو	=	?farmân	فرمان
	no	نو	=	?nân	نان

در صورتی که [ن - n] دارای حرکت شود یا به ضمائر، علامت جمع و یای نسبت وصل گردد آن [ن - n] ظاهر می‌شود.

	ن		ف		
ظاهر شدن [ن - n]	donâ	دُنا	=	dâna	دانا
	xona	خَنه	=	xâne	خانه
	?arzoni	اَرزَنی	=	?arzâni	آرزانی
	none-jew	نِنِ جَو	=	nâne-jew	نانِ جَو
	monani	مُننی	=	mândani	ماندنی

۵-۱۱- حذف صامت پایانی [ن - n]

	ن		ف	
do	دو	=	dahan	دَهَن
duše	رُوشِه	=	rawšan	رَوَشَن
širi	شیری	=	širin	شیرین

sâvi	ساوی (صاوی)	=	sâbun	صابون
ma	مه	=	man	من (ضمیر):
ma	مه	=	man	من (وزن):

۱۱-۶- ابدال مصوت کوتاه [o -] پیش از صامت [w -] به مصوت کوتاه [e -]

	ن		ف	
new	نو	=	now	نُو
dew	دو	=	dow	دُو
?ew-rew	اورو	=	?âb-row	آب رُو
piyâda-rew	پیاده رو	=	piyâde-row	پیاده رُو
derew	درو	=	derow	دِرُو
šewkat	شوکت	=	šowkat	شُوکت
pelew	پلو	=	polow	پَلُو
čelew	چلو	=	čelow	چَلُو
jewew	جلو	=	jelow	جَلُو
yehew	یهو	=	yekhow	یک هُو
tewfir	توفیر	=	towfir	تُوْفیر

۱۱-۷- ابدال مصوت صامت مرکب [ow -] به مصوت صامت مرکب [ey -]

	ن		ف	
mey	می	=	mow	مُو (تاک)

۱۱-۸- ابدال مصوت کوتاه [o -] به مصوت بلند [u -]

	ن		ف	
čuruk	چوروک	=	čoruk	چُرُوک
xurus	خوروس	=	xorus	خُرُوس
duru	دورُو	=	doruq	دُرُوغ

šuhud	شُوهُود	=	šohud	شُهود
furuš	فُورُوش	=	foruš	فُروش
rutuvat	رُوتووت (رُوطووت)	=	rotubat	رُطوبت
šušdan	شو شدن	=	šostan	شُستن
fulut	فُولُوت	=	folut	فُلُوت (فرانسوی)
rufuza	رُوفُوزه	=	rofuze	رُوفُوزه (فرانسوی)

۹-۱۱- ابدال مصوت بلند [او - u] به مصوت کوتاه [و - o]

	ن		ف	
foroxdan	فُرخدان	foruxtan	فُروختن	
soxdan	سُخدان	suxtan	سُوختن	
?âmoxdan	آمُخدان	?âmuxtan	آمُوختن	
kofdan	کُفدان	kuftan	کُوفتن	
rofdan	رُفدان	ruftan	رُوفتن	
doxdan	دُخدان	duxtan	دُوختن	
šoloq	شُلُغ	šoluq	شُلُوغ	
kolox	کُلُخ	kolux	کُلُوخ	
ko	کو	kuh	کُوه	

۱۰-۱۱- ابدال مصوت بلند [ای - I] به مصوت کوتاه [e -] . این ابدال بیش‌تر

بر روی نشانه‌ی استمراری افعال است.

	ن		ف	
mera	مِرَه	miravad	می‌رود	
meša	مِشَه	mišavad	می‌شود	
mesuza	مِسُوزَه	misuzad	می‌سوزد	
medewa	مِدِوَه	midavad	می‌دود	
mevâra	مِوَارَه	mibârad	می‌بارد	

mepâša	مِپاشَه	mipâšad	می پاشد
mevana	مِوَنَه	mibandad	می بندد
merasa	مِرَسَه	mirasad	می رسد
mešura	مِشورَه	mišuyad	می شوید

نکته: در بعضی از افعال مصوت بلند [ای - I] به مصوت کوتاه [و - o] بدل می گردد.

	ن		ف
moxora	مُخَرَد	mixord	می خورد
mofd	مُفَد	migoft	می گفت

۱۱-۱۱- ابدال مصوت بلند [ای - I] به مصوت کوتاه [e -]

	ن		ف
rexdan	رِخَدَن	rixtan	ریختن
bexdan	بِخَدَن	bixtan	بیختن
rešxan	رِشَخَن	rišxand	ریشخند

۱۱-۱۲- ابدال مصوت و صامت مرکب [الف ب âb] به مصوت صامت [ew - و]

	ن		ف
?ew	اَو	?âb	آب
?ewqura	اَوغورَه	?âbqura	آب غوره
?ewaki	اَوکی	?âbaki	آبکی
?ewgušd	اَوگوشد	?âbgušt	آبگوشت
?ewla	اَولَه	?âble	آبله
?asiyew	اَسِیَو	?âsiyâb	آسیاب
?afdew	اَفدَو	?âftâb	آفتاب
?afdewa	اَفدَوَه	?âftâbe	آفتابه
tew	تَو	tâb	تاب
tewa	تَوَه	tâbe	تابه
tizew	تِیزَو	tizâb	تیزاب

	ن		ف	
čertew		چرتو	čerktâb	چرک‌تاب
duqew		دُوغُو	duqâb	دوغاب
zardew		زردو	zardâb	زرداب
zarew		زرو	zahrâb	زهراب
zirew		زیرو	zirâb	زیراب
sarew		سرو	sarâb	سراب
sorxew		سرخو	sorxâb	سرخاب
sardew		سردو	sardâb	سرداب
?esbiyew		اسبیو	sefidâb	سفیداب
sirew		سیرو	sirâb	سیراب

۱۱-۱۳- ابدال [bân - بان] به [yng - ینگ]

	ن		پ	
nardoyng	}	نَرْدِیَنگ نَرْدِیَن	nardebân	نردبان
nardoyn				

۱۱-۱۴- ابدال [ân - ان] به [yng - ینگ]

	ن		ف	
širdoyng	}	شیردِیَنگ شیردِیَن	širdân	شیردان
širdoyn				

۱۱-۱۵- ابدال صامت [b - پ] به صامت [p - پ]

	ن		ف	
čarp		چَرپ	čarb	چَرَب
časp		چَسپ	časb	چَسَب
sorop		سُرپ	sorb	سُرَب
torp		تُرپ	torb } torob }	تُرَب

۱۱-۱۶- ابدال صامت [ب - b] به صامت [ف - f]

	ن		ف	
tenâf		طناف	tanâb	طناب
zeynjefil		زینجفیل	zanjabil	زنجبیل
kofdan		کُفَدَن	kubidan	کوبیدن
kafdar		کَفْدَر	kabutar	کیوتر

۱۱-۱۷- ابدال صامت [ب - b] به صامت [م - m]

	ن		ف	
jim		جیم	jib	جیب
najim		نَجیم	najib	نجیب
futmâl		فوتَمال (فودمال)	futbâl	فوتبال (انگلیسی)

۱۱-۱۸- ابدال صامت [ب - b] میانی به صامت [ن - n]

	ن		ف	
tenq		تنق (طنق)	tebq	طبق

۱۱-۱۹- ابدال صامت [پ - b] به صامت [و - v]

	ن		ف	
čârvâ		چاروآ (چاروآدار)	čârpâ	چارپا

۱۱-۲۰- ابدال صامت [ت - t] به صامت [د - d]

	ن		ف	
došak		دُشک	tošak	تُشک
dogma		دگمه	tokme	تکمه
mošdabâ		مُشدبَا	mojtabâ	مُجتبی
mošdahed		مُشهد	mojtahed	مُجتهد
modbaq		مُدبَع	matbax	مَطْبَخ

۲۱-۱۱- ابدال صامت [ب - b] میانی و پایانی به صامت [و- v] پس از مصوت بلند [الف - â]

ن	ف
?âdâv	?âdâb
?arvâv	?arbâb
?asbav	?asbâb
bâv	bâb
bitâv	bitâb
tavit	tâbut
torâv	torâb
jenâv	jênâb
juwâv	javâb
jurâv	jurâb
hobâv	hobâb
hejâv	hejâb
hesâv	hesâb
xerâv	xarâb
rekâv	rekâb
suwâv	savâb
?onnâv	?azâb
?onav	?annâb
qâv	qâb
qasâv	qassâb
qollav	qollâb
kavâv	kabâb
ketâv	ketâb

ن		ف	
golâv	گُلَاو	golâb	گلاب
lâv	لاو	la?âb	لعاب
meyrâv	میراو	mehrâb	مهراب
nâbâv	ناباو	nâbâb	ناباب
neqâv	نقاو	neqâb	نقاب

۱۱-۲۲- ابدال صامت [ب - b] میانی و پایانی به صامت [و- w] پس از مصوت

بلند [الف - â]

ن		ف	
šakarew	شَکَرَو	šakarâb	شکراب
qarqew	عَرَقَو	qarqâb	غرقاب
qaliyew	قَلِیَو	qalyâb	قلیاب
gušdew	گوشدو	gušt?âb	گوشت آب
gew	گو	qâb=gâv	گاب = گاو
mitew	می تو	mutâb	موتاب
manew	منو	mandâb	منداب
mirew	میرو	mirâb	میراب
milew	میلو	milâb	میلاب

۱۱-۲۳- ابدال صامت [ب - b] میانی به صامت [و- v] پس از مصوت بلند [الف - â]

ن		ف	
?âvâd	آواد	?âbâd	آباد
?âvâdi	آوادی	?âbâdi	آبادی
?alivâli	آلی والی	?âlubâlu	آلوبالو
?âhenrevâ	آهن روا	?âhanrobâ	آهن ربا
?ejvâri	اجواری	?ejbâri	اجباری

ن		ف	
?axvâr	آخوار	?axbâr	آخبار
?arvâv	آرڤاو	?arbâb	ارباب
?eqvâl	إقوال	?eqbâl	إقبال
vâz	واز	bâz	باز
čâr vâq	چارواغ	čahâr bâq	چهار باغ
biyâvo	بیباو	biyâbân	بیابان
pâsevo	پاسیو	pâsebân	پاسبان
pišvâz	پیش واز	pišbâz	پیش‌باز
tavâšir	تواشیر	tabâšir	تباشیر
xiyâvo	خیباو	xiyâbân	خیابان
dirvâš	دیرواش	durbâš	دورباش
sarvâz	سرواز	sarbâz	سرباز
šavâš	شواش	šâbâš	شاباش
qavâla	قواله	qabâle	قَباله
qorvo	قروو	qorbân	قربان

۲۴-۱۱- ابدال صامت [ب - b] میانی به صامت [و - v] پس از صامت بلند [الف - â]

ن		ف	
qorvâqa	قرواغه	qurbâqe	قورباغه
kavâv	کواو	kabâb	کباب
keyvânu	کیوانو	kadbânu	کدبانو
karvâs	کرواس	karbâs	کرباس
ka:revâ	کهروا	kahrobâ	کهربا
levâs	لواس	lebâs	لباس
mavâl	موال	mabâl	مبال
navât	نوات	nabât	نبات

ن		ف	
navâ	نَوَا	nabâd	نِباد
navâdâ	نَوَادَا	nabâdâ	نِبادا = مبادا
yevâraki	یِه‌وَارَکِی	yekbâragi	یِک‌بَارَگِی

در واژه‌هایی این تغییر در [bâ - با] حاصل نمی‌شود، مانند:

عبا، عباس، کَبَادِه، مربا، ربابه، آبچی، باد، بازار، بافه، باقی، بال، اسباب (اسباق)، بالا، بالش (بالشمه) باجی، ناباب (ناباو)، عباد،...

۲۵-۱۱- ابدال صامت [ب - b] آغازین، میانی و پایانی به صامت [و - v]

ن		ف	
?ârviz	آرَوِیز	?ârbiz	آرَدِیز
?jnavi	اَجَنَوِی (اژنوی)	?ajnabi	اَجَنَبِی
?adav	اَدَوّ	?adab	اَدَب
?aqlav	اَغَلَوّ	?aqlab	اَغَلَب
bârvan	بَارَوّ	bârband	بَارِبند
bavaxš	بَوَخَش	bebaxš	بِبَخَش
bavar	بَوّار	bebar	بِبَر
bavan	بَوّان	beband	بِبند
berâvar	بِرَاوَر	barâbar	بِرَابَر
vejâ	وَجَا	bejâ	بِجَا
vere	وَرِه	barâye	بِرای
varanâz	وَرَنَاز	bar?andâz	بِرانداز
veram	وَرَم	barâyam	بِرایم
varpâ	وَرِپَا	barpâ	بِرِپَا
verdâšdan	وَرِدَاشْدَن	bardâštan	بِرِدَاشْتَن
veryard	وَرِیَرَد	bargard	بِرِگَرَد

ن	ف
veryaşdan	bargaştan
verčiyān	barčidan
vem	beman
ve	be
tâvit	tâbut
tavar	tabar
čuvās	čubbast
halavi	halabi
xavar	xabar
darvan	darband
dasvan	dastband
rutuvat	rotubat
reqvat	reqbat
zavar	zabar
siv	sib
šava	šabaq
sahav	sâheb
sahavi	sâhebi
solâva	solâbe
zarv	zarb
tavas	tabas
tavaqa	tabaqe
?aqevāt	?âqebāt
?ajav	?ajab
?arav	?arab

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 برای جامع علوم انسانی

ن		ف	
?aqav	عَقَبَا	?aqab	عَقَب
?eyv	عِيبَا	?eyb	عِيب
qâyev	غَايِبَا	qâyeb	غَايِب
qariv	عَرِيبَا	qarib	عَرِيب
qasv	عَسَوَا (عَصَوَا)	qasb	عَصَب
qazav	عَزَوَا (عَضَوَا)	qazab	عَضَب
qeyv	غِيِبَا	qayb	غِيِب
firiv	فِيرِيبَا	farib	فَرِيب
qâlev	قَالِوَا	qâleb	قَالِب
qaval	عَقُولَا (قَوْلَا)	qebal	قِبَل
qavi	قَوَايَا	qabih	قَبِيح
qorvat	عُرُوبَاتَا	qorbat	عُرُوبَت
kâsev	كَاسِوَا	kâseb	كَاسِب
gorva	كُرُوبَهَا	gorbe	كُرُوبَه
laqav	لَقَوَا	laqab	لَقَب
maytav	مَيْتَوَا	maktab	مَكْتَب
vâjev	وَاجِبُوا	vâjeb	وَاجِب
neviyan	نُوبِيَانَا	nabudan	نُبُودَن
nemevâra	نِمَوَارَهَا (نِمَارَه)	nemibârad	نِمِي بَارَد

۲۶-۱۱- ابدال صامت [ب - b] آغازین، میانی و پایانی به صامت [و - W]

ن		ف	
tew	تِو	tab	تَب

ن	ف
zewr	zebr
šew	šab
sewnam	šabnam
šewxi	šabixun
qawul	qabul
kewk	kabk
kewu	kabud
lew	lab
lewâlew	labâlab
lewlâ	lablâb
lewa	labe

۲۷-۱۱- ابدال صامت [ت - t] به صامت [د - d] پس از صامت [خ - x] ساکن

ن	ف
?âmoxdan	?âmuxtan
bexdan	bixtan
poxdan	poxtan
soxdan	suxtan
foroxdan	foruxtan
rexdan	rixtan
raxd	raxt
raxdexew	raxtexâb
saxd	saxt
taxd	taxt

ن	ف
loxd	loxt
jaxd	jahd
vaxd	vaqt
baxd	baxt
doxdan	duxtan
doxdar	doxtar

۲۸-۱۱ - ابدال صامت [ت - t] به صامت [د - d] پس از صامت [ش - š] ساکن

ن	ف
berešdan	bereštan
pošd	pošt
ferešda	ferešte
košdan	koštan
košdi	košti
kešdi	kešti
gašdan	gaštan
gušd	gušt
gušdew	gušt-?âb
nevešdan	neveštan
mošdari	moštari
mošdoloqona	moštoloq
xešd	xešt
xešdak (milof)	xeštak
rešda	rešte

۲۹-۱۱- ابدال صامت [ت - t] به صامت [د - d] پس از صامت [ف - f] ساکن

ن	ف
?afdew	?âftâb
?efdexâr	?eftexâr
?efdâr	?eftâr
šefda	šefte
šafdâli	šaftâlu
rafdan	raftan
?ešgafdan	šekâftan
kafdar	kaftar
kafdâr	kaftar
kofda	kufte
kolofd	koloft
kufd	kuft
gerefdâr	gereftâr
gofdan	goftan
dafdar	daftar
kofdan	kuftan
mofd	moft

۳۰-۱۱- ابدال صامت [ت - t] به صامت [د - d] پس از صامت [س - s] ساکن

ن	ف
parasdâr	parastâr
?esdekâm	?estekan
xasda (šakat)	xaste
mosdarâb	mostarah

ن		ف	
?esdalx	اسدلخ	?estaxr	استنخر
?osdân	أسدان	?ostân	استان
?osdândâr	أسداندار	?ostândâr	استاندار
basdani	بَسَدَنِي	bastani	بستنی
basdebaqâ	بَسَدَبَقَا	bastobaqâ	بست و بقا

۱۱-۳۱- ابدال صامت پایانی [t - ت] به صامت [g - گ] پس از صامت [š - ش] ساکن

ن		ف	
mošg	مُشگ	mošt	مُشت

۱۱-۳۲- ابدال صامت [j - ج] به صامت [ž - ژ]

ن		ف	
žežu	ژِژو	juje-tiqi	جوجه تیغی (ژوزه)
sožda	سُژده	sajde	سَجده

۱۱-۳۳- ابدال صامت [j - ج] به صامت [š - ش]

ن		ف	
mošdâ	مُشدبا	mojtabâ	مُجتبی
mošdahed	مُشهد	mojtahed	مُجتهد
paynš-tâ	پَینش تا	panj-tâ	پنج تا

۱۱-۳۴- ابدال صامت [č - چ] به صامت [š - ش]

ن		پ	
ši	شی	či	چی
hiš-vaxd	هیش وُخد	hič-vaqt	هیچ وقت
hiš-kas	هیش کس	hič-kas	هیچ کس

۱۱-۳۵- ابدال صامت [چ - č] به صامت [ج - j]

	ن		پ	
kerjeɣng		کِرچینگ	xarčang	خرچنگ
mirija		میرِیجِه	murče	مورچه

۱۱-۳۶- ابدال صامت [ح - h] به صامت [ب - b]

	ن		ف	
mosdarâb		مُسدَراب	mostarâh	مُستراح

۱۱-۳۷- ابدال صامت [خ - x] به صامت [غ و ق - q]

	ن		ف	
modbaq		مُدبَغ (مُدبَق)	matbax	مَطْبَخ
farsaq		فَرَسَق (فَرَسَق)	farsax	فَرَسَخ
nopsa		نُقسَه (نُقسَه)	nosxe	نُسخَه
masqara		مَسَقَرَه (مَسَقَرَه)	masxare	مَسَخِرَه
čoqâ		چُقا (چُقا) نوعی لباس	čuxâ	چوُخا

۱۱-۳۸- ابدال صامت [خ - x] به صامت [ح و ه - h]

	ن		ف	
hošg		هُشگ (خُشگ)	xošk	خُشک
honek		هُنک (خُنک)	xonok	خُنک
honeko		هُنکو (خُنکو)	xonokâ	خُنکا
honâq		هُناق (حناق)	xonâq	خُناق

۱۱-۳۹- ابدال مصوت [خ - x] به مصوت بلند [ک - k]

	ن		ف	
kerjeɣng		کِرچینگ (کِرچین)	xarčang	خرچنگ

۴۰-۱۱- ابدال مصوت و صامت مرکب [ad - د - الف] به مصوت بلند [â - ا]

ن		ف	
?amâ	آما	?âmad	آمد

۴۱-۱۱- ابدال صامت [d - د] به مصوت بلند [i - ای]

ن		ف	
koyñji	کینجی	konjed	کُنجد

۴۲-۱۱- ابدال صامت [d - د] به صامت [y - ی] پس از صامت [y - ی] و پیش از مصوت [a - آ]

ن		ف	
heyvar	حییر	heydar	حیدر

۴۳-۱۱- ابدال صامت [d - د] به صامت [t - ت]

ن		ف	
kilit	کیلیت	kalid	کلید
gart	گرت	gard	گرد
noxot	نُخت	noxod	نُخود
kut	کُوت	kud	کُود
maçet	مَچت	masjed	مَسجد
šit	شیت	šavid	شَوید
pâtešâ	پاتِشا	pâdešâh	پادِشاه
tâya	تایه	dâye	دایه
murt	مُورت	murd	مُورد
savat	سَوَت	sabad	سَبَد
qanâti	قَناتی	qanâdi	قَنادی
meyti	مِیتی	mahdi	مَهَدی

ن		ف	
šâhat	شَاهَت	šâyad	شَايَد
qate	قَت	qade	قَد

۱۱-۴۴- ابدال صامت [d - د] به صامت [y - ی] پس از مصوت بلند [i - ای] و پیش از مصوت کوتاه [a - آ]

ن		ف	
boriyan	بُرِيَن	boridan	بُرِيدَن
porsiyân	پُرسِيَن	porsidan	پُرسِيدَن
čiyân	چِيَن	čidan	چِيدَن
xariyan	خَرِيَن	xaridan	خَرِيدَن
rasiyan	رَسِيَن	rasidan	رَسِيدَن

۱۱-۴۵- ابدال صامت [d - د] به صامت [y - ی]

ن		ف	
?âyem	آيم	?âdam	آدَم
bâyem	بايم	bâdâm	بادام
čâyer	چاير	čâdor	چاڈر (خيمه)
seyar	شير	šabdâr	شَبْدَر

۱۱-۴۶- ابدال صامت پایانی [d - د] به صامت [z - ذ]

ن		ف	
gomaz	گَمَز (گَمَذ)	gonbad	گَنَبَد

۱۱-۴۷- ابدال صامت و مصوت بلند [du - دُو] به صامت [y - ی]

ن		ف	
beyz	بِيَز	beduz	بِدُوَز
beyš	بِيَش	beduš	بِدُوَش

۴۸-۱۱- ابدال صامت پایانی [d - ساکن به های غیرملفوظ (های بیان حرکت)] [a - -] پس از مصوت کوتاه [a - -]

ن		ف	
za	زه	zad	زَد
dâra	داره	dârad	دارَد
{ mârâ mevâra	{ ماره مؤاره	mibârad	می بارَد
moxona	مُخنه	mixânad	می خوانَد
mesuza	مِسوزه	misuzad	می سوزَد
{ ma:ra mevara	{ مره موره	mibarad	می برَد
mekâra	مِکاره	mikârad	می کارَد
miyâra	مییاره	mi?âvarad	می آورَد
mexâra	مِخاره	mixârad	می خارَد
menâla	مِناله	minâlad	می نالَد
mepâša	مِپاشه	mipâšad	می پاشَد
miyâya	مییایه	mi?âyad	می آید

نکته: واژه‌هایی که صامت [d -] آن تغییر نمی‌نماید

ن		ف	
bord	بُرد	bord	بُرد
xord	خُرد	xord	خورد

۴۹-۱۱- ابدال صامت [r -] به صامت [d -]

ن		ف	
zarad	زَرَد (ضَرَد)	zarar	ضَرَر

۵۰-۱۱- واژه‌هایی که یک صامت [r -] اضافی می‌پذیرند

ن		ف	
put	پُورت	pit	پیت
kalarm	کَلرم	kalam	کَلَم
qurč	قورچ	quč	قُوج
tarčín	تَرچین	tahčín	تَهچین
burqalamo	بُورقَلَمو	buqalamun	بُوقَلَمُون
burgelo	بُورگِلو	bâm-gelan	بام گِلان (بان گلان)
hambârjenâq	هَمبارجناق	bâjenâq	باجناق
qârč	قارچ	qâč	قَاج
miyarza	مییَرزَه	migazad	می گَزَد
zoreni	زُرِنی	zanu	زانو

۵۱-۱۱- ابدال صامت [ر - r] به صامت [ل - L]

ن		ف	
?eynjil	اینجیل	?anjir	آنجیر
balg	بَلگ	barg	بَرگ
balmit	بَلمیت	baramum	بَرَموم
beylaq	بیلَق	beyraq	بیرَق
talalvâ	تَللوا	tarhalvâ	تَرخلوا
xalvâr	خَلوَار	xarvâr	خَروار
xanâzil	خَنازیل	xanâzir	خَنازیر
dalyâča	دلیاچَه	daryače	دَریاچَه
zeynjil	زینجیل	zanjir	زَنجیر
zala	زَلَه	zahre	زَهَرَه
ma:jal	مَجَل	ma?jar	مَعجَر
silâx	سیلاخ	surâx	سوراخ
malham	مَلهَم	marham	مَرهَم

	ن		ف	
qalvir		غَلَوِير	qarbil	غَرَبِيل
qil		قِيل	qir	قِير

۱۱-۵۲- ابدال صامت [ل - L] به صامت [ر - r]

	ن		ف	
toromba		تُرْمَبَه	tolombe	تُلْمَبَه
qalvir		غَلَوِير	qarbil	غَرَبِيل

۱۱-۵۳- ابدال صامت [ز - z] به صامت [ج - j]

	ن		ف	
meyij		مِييج	maviz	مَوِيِز
lij		لِيِج	liz	لِيِز

۱۱-۵۴- ابدال صامت [ز - z] به صامت [س - s]

	ن		ف	
harges		هَرِگَس	hargez	هَرِگِز
gaspar		گَس پَر	gazpar	گَز پَر
masav		مَسَو	mazhab	مَذهَب
bâsexâs		بَاس خَاس	bâzxâst	بَاز خَوَاسْت
tamis		تَمِيِس	tamiz	تَمِيِز
xodâfes		خَدَافِس	xodâ-hâfez	خَدَاحَافِظ

۱۱-۵۵- ابدال صامت [س - s] به صامت [ز - z]

	ن		ف	
xâzemani		خَازِمَنِي	xâstmandi	خَوَاسْتَمَنَدِي
miyaz		مِيِيِز	magas	مَگَس

۱۱-۵۶- ابدال صامت [ژ - ž] به صامت [ج - j]

	ن		ف	
reja		رَجَه	reže	رژَه
jâkat		جَاکَت	žâket	ژَاکَت
gârâj		گَارَاچ	gârâž	گَارَاژ
meja		مِجَه	može	مژَه
manija		مَنِجَه	maniže	مَنِژَه

۱۱-۵۷- ابدال صامت [ج - j] به صامت [چ - č]

	ن		ف	
mačet		مَچَت	masjed	مَسَجِد

۱۱-۵۸- ابدال صامت [س - s] به صامت [ش - š]

	ن		ف	
šit		شیت	sut	سوت

۱۱-۵۹- ابدال صامت [ش - š] به صامت [ج - j]

	ن		ف	
sirij		سیرِیچ	seriš	سیرِیش

۱۱-۶۰- ابدال صامت‌های [س - se] و [ش - še] به مصوت صامت‌های [س - es] و

[ش - eš]

	ن		ف	
?esbara		اِسْبَرَه (اِسْبَرَه)	separ	سِپَر
?esbordan		اِسْبُرْدَن (اِسْبُرْدَن)	sepordan	سِپُرْدَن
?esban		اِسْبَن	sepand	سِپِنْد
?esiyān		اِسِیَن	setadan	سِتَدَن
?esbi		اِسْبِی	sepid	سِپِید
?ešgesan		اِشْگِسَن	šekastan	شِکَسْتَن

	ن		ف	
?ešgâfdan		إِشْكَافْدَنْ	šekâftan	شِکَافْتَنْ
?ešnafdan		إِشْنَفْدَنْ	šenoftan	شِنْفْتَنْ
?ešnâxdan		إِشْنَاخْدَنْ	šenâxtan	شِنْاَخْتَنْ

۶۱-۱۱- ابدال صامت‌های [غ - q] و [ق - q] به صامت [خ - x]

	ن		ف	
baxča		بَخِچَه	bâqče	باغچه
boxča		بُخِچَه	boqče	بُقچه
taxča		تَخِچَه	tâqče	تاقچه
taxsir		تَخْسِیر (تخصیر)	taqsir	تقصیر
raxs		رَخْس (رخص)	raqs	رقص
saxf		سَخْف (چیار)	saqf	سقف
fatx		فَتْخ	fatq	فتق
naxs		نَخْس (نخص)	naqs	نقص
naxš		نَخْش	naqš	نقش
naxša		نَخْشَه	naqše	نقشه
noxda		نُخْدَه	noqte	نقطه
vaxd		وَخْد	vaqt	وقت
vaxm		وَخْم	vaqf	وقف
yaxa		يَخَه	yaqe	يقه

۶۲-۱۱- ابدال صامت [ف - f] به صامت [م - m]

	ن		ف	
nesm		نِسْم (نصم)	nesf	نِصف
nesma		نِسْمَه (نصمه)	nesfe	نِصفِه
vaxm		وَخْم	vaqf	وقف

۶۳-۱۱- ابدال مصوت صامت [af - ف - af] به مصوت صامت [ew - و - ew] پیش از

مصوت‌های [س - ش - ز - ژ - s - š - z - ž]

ن	ف
?ewsâr	?afsâr
kewš	kafš
derewš	darafš
?ewzâr	?afzâr

۱۱-۶۴- ابدال صامت [ف - f] به صامت [ب - b] پس از صامت [س - s]

ن	ف
?esbenâj	?esfenâj
?esban	?esfand
gusban	gusfand
?esbi	sefid

۱۱-۶۵- ابدال صامت [ف - f] به صامت [پ - p]

ن	ف
pilta	fetile
pulâd	fulâd

۱۱-۶۶- ابدال صامت [ک - k] به صامت [گ - g] پس از صامت [ش - š - ساکن]

ن	ف
xošg	xošk
bošga	boške
?âšgâr	?âškâr
?ašg	?ašk
dorešga	doroške
?ešgâr	šekâr
?ešgâfdan	šekâftan

ن		ف	
?ešgesan	اِشگَسَن	šekastan	شِکَسْتَن
kašg	کَشگ	kašk	کَشک
lašgar	لَشگَر	laškar	لَشکَر
mašg	مَشگ	mašk	مَشک
mošgel	مُشگِل	moškel	مُشکِل
?ešgâl	اِشگَال	?eškâl	اِشکَال
kašgi	کاشگِی	kâški	کاشکِی
kušk	کوشگ = پُوشگ	kušk	کوشک (قصر، بنای مرتفع)
?âšgu	(آشگو) طبقه‌ی دوم خانه باغ	?aškub	آشکوب (هر طبقه از ساختمان)

۶۷-۱۱- ابدال صامت [ک - k] به صامت [غ - q]

ن		ف	
qalâq	غلاغ	kalâq	کلاغ

۶۸-۱۱- ابدال صامت [گ - g] به صامت [ق - q]

ن		ف	
laqqa	لَقَّه	lagad	لگد

۶۹-۱۱- ابدال صامت [گ - g] به صامت [ی - y]

ن		ف	
?ayar	اَیَر	?agar	اَگَر
beyr	بِیَر	begir	بِگِیَر
biyona	بِیوَنَه (بِیَنَه)	bigâne	بِیگانه
bičareyi	بِیچاری	bičâragi	بِیچارگی
veryard	وَرِیَرَد	bargard	بَرگَرَد
biyard	بِییرَد	begard	بِگَرَد

ن	ف
bačeyi	bačegi
pâjšo	pâgošâ
beyzar	begozar
jiyar	jegar
xâyna	xâgine
xiya	xik
diya	dig
diyar	digar
rey	rag
ruziyâr	ruzegâr
zeneyi	zendegi
sey	sag
šayerd	šâgerd
seyak	sagak
kariyâ	kargâh
kartiyar	kartgar
leyan	lagan
meyaz	magas
mayar	magar
meyra	migirad
meyzašd	migozašt
miyarda	migardad
miyarza	migazad
neyrefd	nagereft

ن		ف
niyâdâr	نییادار	negahdâr
		نِگَهدار

۷۰-۱۱- ماندگاری صامت [g - گ] میانی و پایانی در واژه‌ها

ف		ن
آبگردان	?ew-gardō	اِوِگِردو
این دفعه	?emgel	اِمِگِل
بَرگ	balg	بَلگ
گِردباد	bâdgija	بادگِیجِه
لک لک	?alarg	اَلرگ
بَس که	basge	بَسگِه
بَتَمَرگ	batamarg	بَتَمَرگ
گِرگ	gorg	گِرگ
میگَرید	megirva	مِگِیروَه

۷۱-۱۱- ابدال صامت [L - ل] به صامت [n - ن]

ن		ف
qaniz	غَنیز (غَنیظ)	qaliz
		غَلیظ

۷۲-۱۱- ابدال صامت [L - ل] به صامت [y - ی] پس از مصوت بلند [ای - i]

ن		ف
šamaliya	شَمَلِیَه	šanbalile
		شَنبَلِیَه

۷۳-۱۱- ابدال دو صامت مرکب [ن و ب - nb] به صامت [m - م]

ن		ف
?ewamâr	اِوَمَار	?âb-?anbâr
		آب‌اَنبَار
?amâr	اَمَار	?anbâr
		اَنبَار
?amona	اَمَنَه	?anbane
		اَنبَانَه
{ tamâku tamâku }	{ تاماکو تَماکو }	tanbâku
		تَنبَاکُو

bajom	بَجْم	bejonb	بَجْنَب
pama	پَمَه	panbe	پَنِبِه
dom	دُم	donb	دُنَب
doma	دُمَه	donbe	دُنِبِه
domelo	دُمِلو	donbâle-row	دُنِبَالِه‌رو
domal	دُمَل	donbal	دُنْبَل
zama	زَمَه	zanbe	زَنِبِه
soma	سُمَه	sonbe	سُنِبِه
somâda	سُمَادَه	sonbâde	سُنْبَادِه
šama	شَمَه	šanbe	شَنِبِه
gomaz	گَمَز (گَمَزْد)	gonbad	گُنْبَد
lama	لَمَه	lanbar } lombar }	لَنَبَر

۷۴-۱۱- ابدال صامت [n - ن] به صامت [m - م] پس از مصوت و پیش از

صامت [ب - b]

?	ن	?	ف
?ambor	اَمْبَر (اَمْر)	?anbor	اَنَبَر
?ambiyâ	اَمْبِيَا	?anbiyâ	اَنْبِيَا
tambal	تَمْبَل	tanbal	تَنْبَل
tmbi	تَمْبِي	tanbih	تَنْبِيه
zambil	زَمْبِل	zanbil	زَنْبِل
qombol	قُمْبَل	qonbol	قُنْبَل (برآمدگی سرین)
mambar	مَمْبَر	menbar	مَنَبَر
mamba	مَمْبَه	manba?	مَنَبِع

۷۵-۱۱- افزایش صامت [y - ی] پیش از صامت‌های مرکب [ن و ج - nj]

ف

ن

برنج	bereynj	برینج
آنجیر	?eynjil	اینجیل
پنج	paynj	پینج
رنج	raynj	رینج
چانه	zeynj	زینج
زنجیر	zeynjil	زینجیل
سینج	seynj	سینج
آراستن	qaynj	غینج
قولنج	quleynj	قولنج
کنج	koynj	کینج (سیک)
گنج	gaynj	گینج
لج، لجاجت	laynj	لینج
نارنج	âreynj	نارینج

۷۶-۱۱- ابدال مصوت بلند و صامت [او - âv] به مصوت کوتاه و صامت [و - ew]

	ن		ف	
tewa	تَوَه	tâve	تاوَه	
newa	نَوَه	nâve	ناوَه	

۷۷-۱۱- ابدال مصوت کوتاه [a -] و [o -] به مصوت بلند [او - u]

	ن		ف	
nuwa	نُوَه	{ nawbat } { nowbat }	نُوَت	
{ nuwar } { newbar }	نُوَر (گوساله ماده) نُوَر	{ nawbar } { nowbar }	نُوَر	

(اولین میوه‌ی رسیده در این گویش، همان طور که در فارسی رایج است، نویر newbar تلفظ می‌شود.)

۷۸-۱۱- ابدال مصوت بلند و صامت [وُد - ud] به مصوت بلند [ای - i]

ن		ف	
bi	بی	bud	بود
di	دی	dud	دود
zi	زی	zud	زود
sid	سید	sud	سود

۷۹-۱۱- ابدال مصوت کوتاه و صامت [اَ و - av] به مصوت کوتاه و صامت
[ای - ey] پیش از مصوت بلند [ای - i]

ن		ف	
meyij	میج	maviz	مَویز
heyij	هیج	havij	هَوِج
qeyi	قی	qavi	قَوِی

۸۰-۱۱- ابدال مصوت بلند [او - u] به مصوت بلند [ای - i]

این ابدال و دگرگونی از شاخصه‌های مهم در این گویش است. تمام واژه‌هایی که این ابدال را می‌پذیرند از نوع واو معروف و واژه‌هایی که این ابدال را نمی‌پذیرند از نوع واو مجهول هستند. در گذشته‌ی دور در محاورات تفاوت‌هایی بین واو معروف و مجهول بوده است. «ولی پس از اسلام، که خط پهلوی بدل به خط عربی شد و در حروف هجای عربی برای تلفظ واو مجهول حروف مخصوصی موجود نبود، به مرور زمان واو مجهول را مانند معروف خواندند و فرقی که در میان بود برخاست. چنان که امروز دیگر میان واو معروف و مجهول فرقی نگذارند و هر دو را یک‌سان تلفظ نمایند، ولی در بعضی از دهات و ولایات ایران مانند کردستان و غیر آن در محاورات هنوز میان معروف و مجهول فرق گذاشته می‌شود»^۱

من عقیده دارم واوهای معروف در گویش نهاوندی تغییر یافته و به [ای - i] بدل

۱. به نقل از دستور زبان فارسی (پنج استاد) دو جلدی، ۱۳۷۳، صفحه‌ی ۱۷ و ۱۸

شده و تغییر شکل پیدا کرده‌اند، ولی واوهای مجهول به شکل واو معروف درآمده و بدون تغییر باقی مانده‌اند.^۱

ف	ن	ف	ن
پوشال	pišâl	پیشال	?âsida
پول	pil	پیل	?abri
پولک	pilak	پیلک	?eti
پونه	pina	پینه	?ali
تابوت	tâvit	تاویت	?alivâli
توت	tit	تیت	zardali
تنور	tanir	تنیر	šafdali
توله	tila	تيله	?ayngir
توتون	titi	تیتی	bi
تون	tin	تین	pa:li
			piš
			پیش
ف	ن	ف	ن
سوراخ	silâx	سیلاخ	tifo
سمنو	samani	سمنی	tilak
سوت	šit	شیت	til
شوم	šim	شیم	jjja
کدو	ki	کی	xewali
کوجه	kiča	کیچه	xi
گوره	kira	گیره	dir
گوزه	kiza	گیره	dik
لول	lil	لیل	di

۱. در قسمت واو معروف و واو مجهول مفصلاً به آن خواهیم پرداخت.

بررسی ویژگی‌های دستوری و آوایی گویش نهاوندی (قسمت دوم)

ن	ف	ن	ف	ن	ف
ری	ri	لیله	لُله	ری‌دار	ri-dâr
ری‌وری	ri-ve-ri	لیلینگ (لیلین)	لُوله‌نگ	ری‌ریت	ri-rit
ریت	rit	می	مُو	زی	zi
زیت	zi	میریجه	مُورچه	سیتی	seti
زیتون	seti	میش	مُوش	سیره	sira
سوره	sira	نیر	نُور	سیری	siri
سوری	siri	نیش	نُوش	سوزه	siza
سوزن	siza		

نکته‌ی مهم: واژه‌هایی که مصوت بلند [u - او] آن‌ها تغییری پیدا نکرده است ظاهراً دارای «او» مجهول بوده‌اند که به شکل «او» معروف درآمده‌اند و در این گویش تغییری پیدا نکرده‌اند، از جمله:

ن	ف	ن	ف	ن	ف
بُور	bur	زُور	zur	بُور	bur
بُورو	buro	سُوز	suz	بُوران	buro
بُوغ (بوق)	buq	شُور	šur	بوغ	buq
پُوس	pus	عُوره	qura	پوست	pus
تُوپ	tup	عُوز (قوز)	quz	توپ	tup
تُور	tur	عُول	qul	تور	tur
جُور	jur	فُوروش	furuš	جور	jur
جُوراؤ	jurâv	گُردکُو	gerdeko	جوراؤ	jurâv
جُوش	juš	گُوسبن	gusban	جوش	juš
دُوز (دوختن)	duz	گُور	kur	دوز	duz
دُو	du	دوغ	du
رُوز	ruz	روز	ruz

واو معروف و واو مجهول

در گویش نهاوندی مصوت بلند [او - u] به مصوت بلند [ای - I] بدل می‌گردد. این ابدال و دگرگونی از شاخصه‌های مهم در این گویش است. زیرا تمام واژه‌هایی که این ابدال را پذیرفته‌اند مصوت بلند آن‌ها از نوع واو معروف است که بدل به مصوت بلند [ای - i] گردیده‌اند و بقیه‌ی واژه‌هایی که فاقد این ابدال‌اند از نوع واو مجهول هستند که در طول زمان و در تداول جای واو معروف را گرفته‌اند. اینک اشاراتی به دستوره‌های زبان پارسی:

در دستور زبان فارسی و فنون ادبی، اثر عبدالحسین سعیدیان، چاپ ۱۳۴۳، صفحه ۱۸ در مورد واو معروف و مجهول چنین آمده است:

«واو معروف واوی است که کاملاً تلفظ گردد، مانند فروز، سوز، و واو مجهول واوی است که تلفظش کامل صورت نگیرد، مانند زور، پور، سور، نور».

در دستور زبان پنج استاد پس از این که اعلام می‌کند که در محاورات تفاوت‌هایی بین واو معروف و واو مجهول بوده است، چنین آمده: «ولی پس از اسلام که خط پهلوی بدل به خط عربی شد و در حروف هجای عربی برای تلفظ واو مجهول حروف مخصوصی موجود نبود به مرور زمان واو مجهول را مانند معروف خواندند و فرقی که در میان بود برخاست. چنان که امروز دیگر میان واو معروف و مجهول فرقی نگذارند و هر دو را یک‌سان تلفظ نمایند، ولی در بعضی از دهات و ولایات ایران مانند کردستان و غیر آن در محاورات هنوز میان معروف و مجهول فرق گذاشته می‌شود». «واو و یاء چون کاملاً تلفظ شوند آن‌ها را معروف نامند و چون ضمه ماقبل واو و کسر ماقبل یاء را اشباع کنند واو و یاء را تلفظ ننمایند آن‌ها را مجهول نامند. واو معروف: فروز، تموز، شوخ، کلوخ، دور؛ واو مجهول: گور، تنور، کور، زور، مور، مورد»

دستور زبان فارسی هدیه، تألیف استاد حاج عباس عطاری کرمانی، چاپ ۱۳۷۰، صفحه‌ی ۳۰ واو معروف را مانند بودن و واو مجهول را مانند روز آورده است.

در فرهنگ کردی فارسی بدایع اللغه، تألیف علی‌اکبر وقایع‌نگار، چاپ ۱۳۶۹، صفحه‌ی ۳۵ آمده است: «اگر واو معروف را به واو مجهول بخوانی آن معنی نمی‌بخشد. مثلاً قُول به واو معروف: «ژرف و عمیق» را گویند، و به واو مجهول ساعد و بازو را گویند که هیچ مناسبت در میان آن‌ها نیست. مثال واو معروف در فارسی (بود) و (زود) که واو این دو لفظ واو معروف است و مثال واو مجهول (دو کار دارم) و (دو بار آمدم) یا (تو رفتی)، واو (دو کار، دو بار و تو) واو مجهول است»

در گویش کردی واوهای معروف را در گفتار خود به شکلی ادا می‌نمایند که پس از مصوت بلند [او - u] حالتی از کسره‌ی متمایل به [ای - i] در آن دیده می‌شود:

qil	قیل	نهاوندی	ادا می‌شود	قو-ل	که به شکل	qūl	قول (عمق)	در کردی
xi	خی	"	"	خوین	که به شکل	xūn	خون	در کردی و لکی
dir	دیر	"	"	دویر	" "	doir	دور	در لکی
zi	زی	"	"	زوی	" "	zovi	زود	در لکی
ri	ری	"	"	روی	" "	ru	رو	در فارسی
mi	می	"	"	موی	" "	mu	مو	در فارسی
pa:li	پلی	"	"	پهلوی	" "	pahlu	پهلو	در فارسی
kiča	کیچه	"	بوده	کوی چه	در اصل	kuče	کوچه	در فارسی

احتمال می‌رود در گذشته‌ی دوز در کنار مصوت بلند [او - u] و پس از آن، صامت

[ی - y] وجود داشته که این مصوت بلند را به سمت مصوت بلند [ای - i] مایل نموده و همهی واژه‌هایی که از این قاعده برخوردار بوده‌اند این گونه ابدال را پذیرفته‌اند.

از جهتی دیگر در اکثر دستوره‌های فارسی، هم چنان که اشاره نموده‌اند، واو

مجهول کم‌کم به واو معروف نزدیک و به همان شکل بدل شده‌اند.

با توجه به این که در فرهنگ لغات کردی فارسی بدایع اللغه، قول و بود و زود و در فرهنگ‌های دیگر دور، بود یا بودن را از واوهای معروف می‌دانند که در گویش نهاوند به شکل قیل qil، بی bi، زی zi، دیر dir و بیین biyan بدل می‌گردند، لذا هم چنان که طی فهرستی آمده است، آن دسته از واژه‌ها که تغییر نکرده‌اند احتمالاً از دسته‌ی واو مجهول باشند که به سمت واو معروف میل کرده و بدون تغییر باقی مانده‌اند.

۸۲-۱۱- ابدال صامت [ه-هـ] ساکن به صامت [ی-ی] پس از مصوت کوتاه [e-] ن

	ن		ف
beytar	بیتَر	behtar	بهتَر
beydâri	بیداری	behdâri	بهرداری
beyruz	بیروز	behruz	بهروز
teyro	تیرو	tehrân	تِه‌ران
bey	بی	beh	به (میوه)
dey-bura	دی بوره	deh-bure	ده بوره (نام روستا)
dey-nu	دی نو	deh-naw	ده نو (نام روستا)
dey-pil	دی پیل	deh-ful	ده فول (نام روستا)
meyty	میتی	mehdi	مهدی
meyr	میر	mehr	مهر
meyravo	میرۆ	mehrabân	مِه‌رَبان
meymo	میمو	mehmân	مِه‌مان

۸۳-۱۱- ابدال صامت [ه-هـ] به صامت [ی-ی] پس از مصوت بلند [â-] و

پیش از مصوت بلند [i-]

	ن		ف
kutayi	کوتایی	kutâhi	کوتاهی
hamrâyi	همرایی	hamrâhi	همراهی

ن		ف	
sare râyî	سَرِ رایی	sare râhi	سَرِ راهی
siyâyî	سییایی	siyâhi	سیاهی
del baxâyî	دَل بَخایی	del bexâhi	دَل بنخواهی

۸۴-۱۱- ابدال صامت [ی - y] به صامت [ه - h]

ن		ف	
šâhat	شَاهَت	šâyad	شاید

۸۵-۱۱- ابدال مصوت کوتاه و صامت [ی - ey] به مصوت بلند [ای - i]

ن		ف	
qimat	قیمت	qeymat	قِیمَت

۸۶-۱۱- ابدال صامت [ی - y] پایانی به صامت [ر - r] پس از مصوت بلند [او - u]

ن		ف	
bašur	بَشُور	bešuy	بِشوی
bajur	بَجُور	bejuy	بِجوی
pâšura	پاشوره	pâšuye	پاشویه

۸۷-۱۱- افزودن صامت [ی - y] پس از مصوت بلند [ای - i] و پیش از مصوت بلند [الف - â] قرار گرفتن صامت میانجی بین دو مصوت بلند

ن		ف	
biyâvo	بییاؤو	biyâbân	بیابان
xiyâvo	خییاؤو	xiyâbân	خیابان
xiyâr	خییار	xiyâr	خیار
ziyâd	زییاد	ziyâd	زیاد
siyâ	سییا	siyâh	سیاه
liyâqat	لییافت	liyâqat	لیافت

این افزایش [ی - y] در فارسی معیار خوانده می‌شود ولی نوشته نمی‌شود. معمولاً وقتی دو مصوت بلند در کنار یکدیگر قرار گیرند جهت سهولت خواندن یک صامت میانجی در بین آنها قرار می‌گیرد.

۱۱-۸۸- ابدال صامت [و - v] به صامت [ف - f]

ن	ف
fafâra	فَافَرَه
?atvâr	اَاطَوَار (اطفار)

۱۱-۸۹- ابدال صامت [و - v] به صامت [م - m]

ن	ف
dalm	دَلْم
	dalv

۱۱-۹۰- ابدال مصوت کوتاه و صامت [و - av] به مصوت بلند و صامت

[اوو - uw] پیش از مصوت بلند [الف - â] یا پذیرش صامت میانجی [و - w]

این ابدال شکلی از بیان واو معدوله است که تفاوت‌هایی با فارسی معیار دارد و واژه‌ی خواهر از این قاعده برخوردار است. احتمالاً «خواهر» بوده است.

ن	ف
juwâl	جَوَال
suwâv	سَوَاب (ثوواو)
juwâv	جَوَاب
duwâl	دَوَال
suwâr	سَوَار
guwâl	گَوَال
nuwâla	نَوَالَه
nuwâr	نَوَار
xuwâr	خَوَاهَر «خواهر»
duwat	دَوَات

نکته: تعدادی از واژه‌ها که دارای صامت [ب - b] یا مصوت [و - o] باشند با این ابدال تغییر می‌یابند.

ف	ن
قُبَاد	قُوَاد
دُعَا	دُوَا
رُوْبَاه	رُوَا
دوْبَارَه	دُوْوَارَه
فَرْدَاهَا	سُوْوَا (سو = فردا)
جِلُو	نُوَا
گُدار (جای کم‌عمق رودخانه)	گُوَار

کلمات اتباع ترچ تووال: terče-tuwâl . خیش خووال: xeše-xuwâl چرک چووال: čerke-čuwâl ، درز دووال: darze-duwâl دنه دووال: dena-duwâl ، شرشووال: šere-šuwâl ، نو نووار new-nuwâr ، تینگ تووار taynge-tuwâr در راستای همین ابدال است.

در یک واژه، وجود دو مصوت بلند ناهمگون در کنار هم، تلفظ آن را ثقیل و سنگین می‌نماید. لذا صامت [و - w] در بین آن دو مصوت بلند ناهمگون قرار می‌گیرد تا تلفظ این گونه واژه‌ها آسان گردد. با بیانی دیگر، وقتی دو مصوت در کنار یکدیگر قرار گیرند به یک صامت (هم‌خوان) میانجی نیاز دارند تا در تلفظ هر دوی آن‌ها سهولتی ایجاد نماید. علاوه بر مثال‌های بالا، به دو مورد دیگر نیز توجه شود:

همدانی‌ها = هَمَدَنِي + ی + ا = هَمَدَنِيَا hmadoniyâ ، می‌ارزد = می + ی + ا = می‌ارزد = می‌ارزه miyarza

۹۱-۱۱- ابدال صامت [ن - n] به صامت [ل - L]

پ	ن
نَنُو	لَلُو
نیلوفر	لِیلَفَر

۹۲-۱۱- ابدال صامت [ن - n] به صامت [م - m]

	ن		پ
qomča	قُمچَه	qonče	قُنچَه
bâmjo	بامجو	bâdenjân	بادِنجان
kâremserâ	کارِ مِسرَا	kârevansarâ	کاروانسرا

۱۲. حذف‌ها

۱-۱۲- حذف صامت [ب - b] میانی و پایانی

حذف صامت [ب - b] میانی و پایانی

	ن		پ
pama	پَمَه	panbe	پَنِبَه
tomak	تُمک	tombak	تُمبک
ču	چُو	čub	چُوب
xu	خُو	xub	خُوب
domal	دُمَل	dombal	دُمبَل
doma	دُمَه	dombe	دُمبَه
ru	رُو	rub	رُوب
ju	جُو	jub	جُوب
šeyar	شَیِر	šabdar	شَبدَر
lewlâ	لِوَلَا	lablâb	لِبَلاب
nuwa	نُوَه	nawbat	نُوبَت
bom	بُم	bomb	بُمب

۲-۱۲- حذف صامت [ت - t] پس از صامت [س - s] ساکن

	ن	پ	ن	پ
das	دَس	دَسْت	?âsin	آسین
devis	دِوِیس	دِوِیست	?usâ	اُوسَا

پ	ن	پ	ن
اُسْتِخْوَان	اُسْخُو	راست	?osoxo
بَسْتَن	بَسَن	تابستان	basan
بَسْتِه	بَسَه	زمستان	basa
بوستان	بوَسُو	سُست	buso
بیست	بیس	دانستن	bis
پَسْتِه	پَسَه	شیکستن	pessa
توانستن	تُونَسَن	شصت	tonesan
جُسْتَن	جُسَن	کارستان	josan
جَسْتَن	جِسَن	قبرستان	jesan
خواستن	خاسَن	ماست	xâsan
خاکستر	خاکسَر	مست	xâkesar
داستان	داسو	فرستادن	dâso
دُرُست	دُرِس	نِشِستَن	dores

۳-۱۲- حذف صامت [d - د] پس از صامت [n - ساکن این حذف بلااستثنا شامل همه واژه‌ها در این گویش است.

پ	ن	پ	ن
اِسْفَنَد	اِسَبَن	صندلی	?esban
اَندازَه	اِنازَه	فندق	?enâza
بَنَد	بَن	فَنَدک	ban
بَنَدِه	بَنَه	قَنَد	bana
بَبِنَد	بَن، بَوَن	سِنَدان	ba:n یا bavan
پَنَد	پَن	قُنَداق	ban
پَرَنَدِه	پَرَنَه	قُنَداقَه	parena
چَرَنَدِه	چَرَنَه	صندوق	čarena
چَنَد	چَن	نِهاوند	čan

ن	پ	ن	پ
ganem	گَنِم	rana	رَنَه
monan	مَنَن	zena	زَنَه
kanan	کَنَن	sanal	سَنَل

۴-۱۲- حذف صامت [d - د] در بعضی از واژه‌ها

ن	پ	ن	پ
ruxona	رُوخُنَه	?ârviz	آرَوِیز
qayfa	قَیْفَه (قدیفه قطیفه)	berâr	بِرَار
morvâri	مُرَوَّارِی	beyš	بِیْش
moz	مُز	beyz	بِیْز
nazik	نَزِیک	doz	دُز
yâza	یَازَه	bi	بِی
siza	سِزَه	di	دِی
		zi	زِی

۵-۱۲- حذف صامت [r - ر]

kedan	کِدَن	gosna	گُسنَه
-------	-------	-------	--------

۶-۱۲- حذف صامت [ʔ - ؟] و کشش مصوت آن

ن	ف		
ba:d	بَد	ba?d	بَعَد
ta:lim	تَلِیم	ta?lim	تَعْلِیم
ma:ruf	مَرُوف	ma?ruf	مَعْرُوف
qa:la	قَلَه	qal?e	قَلِعَه
ne:mat	نِمَت	ne?mat	نِعْمَت
sa:y	سِی	sa?y	سَعِی
xa:lat	خَلَت	xal?at	خَلَعَت

۱۲-۷- حذف صامت [g - گ] میانی

ن		ف	
terg	تِـرگ	tagarg	تِـگَرگ
bo	بـو	begu	بِـگـو
beylarbeyi	بِـیـلـرِـبِـی	beglarbeygi	بِـیـگـلـرِـبِـیـگِـی
{ šârd	{ شـاـرـد	šâgerd	شـاـگـرـد
{ šâerd			
kizar	کِـزِـر	kuzegar	کـوـزِـهـگـر
guerd	گـوـرـد	gugerd	گـوـگِـرـد
{ moa	{ مـو	miguyad	مِـیـگـوِـیـد
{ mewa			
meyra	مِـیـرِـه	migirad	مِـیـگِـرـد
?ar	آـر	?agar	آـگـر
mo:fd	مـوـفـد	migoft	مِـیـگـفـت
meyrefd	مِـیـرِـفـد	migereft	مِـیـگـرِـفـت
beyr	بِـیـر	begir	بِـیـگِـیـر

۱۲-۸- حذف صامت [g - گ] پس از صامت [n - ن] ساکن خیشثومی (غنه)

ن		ف	ن	
?aynošd	آِـنِـشـد	آـنـگِـشـت	?ayngošd	آِـنـگِـشـد
?alaynu	آِـیـنـو	آـنـگـو	?alayngu	آِـیـنـگـو
?aynošdar	آِـنِـشـدِـر	آـنـگِـشـتِـر	?ayngošdar	آِـنـگِـشـدِـر
?eyneluz	آِـیـنـلـوـز	آـوِـیـزـان	?eyngeluz	آِـیـنـگِـلـوـز
?aynir	آِـیـنِـر	آـنـگـوِـر	?ayngir	آِـیـنـگِـیـر
tayn	تِـیـن	تـنـگ	tayng	تِـیـنـگ
toyn	تِـیـن	تـنـگ	toyng	تِـیـنـگ
jayn	جِـیـن	جـنـگ	jayng	جِـیـنـگ

	ن	ف	ن	
tofayn	تَفَیْن	تُفَنگ	tofayng	تُفَیْنگ
rayn	رَیْن	رَنگ	rayng	رَیْنگ
zayn	زَیْن	زَنگ	zayng	زَیْنگ
zereyn	زَرِیْن	زَرَنگ	zereyng	زَرِیْنگ
sayn	سَیْن	سَنگ	sayng	سَیْنگ
šayn	شَیْن	فِشَنگ	šayng	شَیْنگ
havayn	هَوَیْن	هَوَن	havayng	هَوَیْنگ
šaynol	شَیْنُل	شَنگول	šayngol	شَیْنُگُل

۹-۱۲- حذف صامت [ق - q] در مجاورت صامت [خ - x]

	ن	ف	
sanoxona	سَنُخُونَه	sandug-xâne	صندوق خانه

۱۰-۱۲- حذف صامت [و - v] پس از مصوت کوتاه [a - a] و مصوت بلند [â - â]

	ن	ف	
šit	شیت	šavid	شَوید
gšmiš	گامیش	gâvmiš	گاو میش

۱۱-۱۲- حذف صامت پایانی [ن - n] پس از مصوت کوتاه [a - a]

	ن	ف	
ma	مَه	man	مَن
xarme	خَرْمَه	xarman	خَرْمَن
kafe	کَفَه	kafan	کَفَن
roqa	رُغَه	rawqan	رَوَغَن
?âhe	آهَه	?âhan	آهَن

[ن - n] حذف شده در این واژه‌ها پس از مضاف شدن، یا وصل به اسم و ضمائر ظاهر می‌گردند.

مَنَم، من هستم	manem	مَنِم	ma	مَه
خرمن گندم	xarmene-ganem	خَرَمِنِ گَنِم	xarme	خَرَمِه
کفن مُردِه	kafene-morda	کَفِنِ مُرْدَه	kafe	کَفِه
روغن گوسفند	roqane-gusban	رُغِنِ گوَسَبِن	roqa	رُغَه
آهن سرد	?âhene-sard	آهِنِ سَرْد	?âhe	آهِه

۱۲-۱۲- حذف صامت‌های پایانی پس از مصوت بلند [او - u]

ن	ف	ن	ف
du	دو	duq	دوُغ
ju	جو	jub	جوب
pu	پو	pud	پود
		ču	چو
		xu	خو
		ru	رو
		čub	چوُب
		xub	خوب
		ruz	روز

۱۲-۱۳- حذف صامت [h - ه] ساکن پس از مصوت‌های کوتاه [a - ا] و [o - ا]

ایجاد کشش در مصوت کوتاه

ن	ف
ba:r	بَهر
ba:man	بَهَمَن
pa:li	پَهَلُو
pa:	پَهَن
ra:bar	رَهَبَر
zo:ra	زُهَرِه
do:l	دُهَل
zo:r	ظُهَر
ša:r	شَهَر
fa:m	فَهَم
la:ja	لَهَجِه
sa:râ	صَحْرَا
	bahr
	bahman
	pahlu
	pahn
	rahbar
	zohre
	dohol
	zohr
	šahr
	fahm
	lahje
	sahrâ

۱۲-۱۴- حذف صامت پایانی [هـ - h] پس از مصوت‌های بلند

ن		ف	
pi	پی	pih	پیه
čâ	چا	čâh	چاه
dasgâ	دسگا	dastgâh	دستگاه
râ	را	râh	راه
ruwâ	رؤوا	rubâh	رؤباه
siyâ	سییا	siyâh	سیاه
kolâ	کُلا	kolâh	کُلاه
kutâ	کوُتا	kutah	کوُتاه
ko	کو	kuh	کوُه
giyâ	گییا	giyâh	گیاه
mâ	ما	mah	ماه

۱۲-۱۵- حذف صامت [ی - y] پیش از مصوت بلند [الف - â]

ن		ف	
šâf	شاف	šiyaf	شیاف

۱۲-۱۶- حذف صامت [ع - ?] پیش از مصوت بلند [الف - â]

ن		ف	
târef	تارف	ta?ârof	تعارف

۱۳. قلب

جابه‌جایی دو صامت (هم‌خوان) با یکدیگر در واژه «قلب» خوانده می‌شود. قلب گاهی با ابدال، حذف و اضافه همراه است.

ن		ف	
?esdalx	إسدلخ	?estaxr	إستخر
tâsgi	تاسگی	tâksi	تاکسی

ن		ف	
čart	چَرَت	čatr	چَتر
harzat	هرزت (حرزت)	hazrat	حَضَرَت
{ dabriš	{ دَبْرِش	darviš	دَرَوِش
{ dewriš	{ دَوْرِش		
reqz	رَقَز	rezq	رِزَق
salt	سَلَت (سلط)	satl	سَطَل
sorfa	سُرفَه	sofre	سُفْرَه
selq	سِلَق (ثلق)	seql	ثَقَل (ثقل معده)
šorg	شُرگ	šokr	شُکر
šelg	شِلگ	šekl	شِکَل
?orz	أَرز (غرذ)	?ozr	عُذَر
?arqav	أَرَقَو (عرقو)	?aqrab	عَقْرَب
?ask	أَسک (عسک)	?aks	عَکَس
pilta	پِلْتَه	fetile	فِتِيلَه
farx	فَرخ (نکبت، بدبختی)	faqr	فَقْر
farxi	فَرخِي	faxri	فَخْرِي (انگور)
faxs	فَخَس	fasx	فَسَخ
ferg	فِرگ	fexr	فِکْر
qolf	قُلَف	qofl	قُفَل
qabl	قَبَل	qalb	قَلَب
qeylo	قِيلو	qalyân	قَلِيَان
kermit	کَرْمِیت	kebrit	کِبْرِیت
kerti	کِرْتِي	ketri	کِتْرِي
kars	کَرَس	kasr	کَسْر
korf	کُرَف	kofr	کَفْر
na:lat	نَلَت	la?nat	لَعَنَت

ن		ف	
mosajama	مُسَجَّمَه	mojasame	مُجَسِّمَه
mejâz	مِجَاز	mezâj	مِزَاج
{ nazm	{ نَزْم (نَظْم)	nabz	نَبْض
{ nazb	{ نَزْب (نَضْب)		
narz	نَرَز (نَرَز)	nazr	نَذْر
{ nelx	{ نِلْخ	nerx	نَرْخ
{ noxsa	{ نُخْسَه	nosxe	نُسخِه
noqsa	نُقْسَه		
norfi	نُرفی	nefrin	نُفرین
norqa	نُرقَه	noqre	نُقره
nolq	نُلُق	noql	نُقل
vâsg	وَأَسْغ	vâks	وَأَكْس
{ qij	{ غِیج = کاملاً وارونه	jiq	جِیج
{ rek	{ رَک = کاملاً وارونه	ker	کِر (خط کشیدن)
šolq	شُلُق	šoql	شُغل

بحث مصدرهای ساده و مرکب و قواعد دستوری افعال و بررسی شکل و ساختار افعال لازم و متعدی، هم‌چنین فعل معلوم و مجهول در این گویش را به فرصتی دیگر موکول می‌نمایم. خطاها و اشتباهات این مقوله را بر بنده ببخشید و چنان‌چه عیبی در آن‌ها هست یا نظریات سازنده‌ای در همین زمینه دارید، تقاضا می‌کنم آن‌ها را جهت اعتلای فرهنگ این گویش به فصل‌نامه‌ی فرهنگان ارسال فرمائید. پیشاپیش سپاس‌گزاری می‌کنم.

فهرست منابع و مآخذ

۱. آواشناسی، محمدعلی حق‌شناس، ۱۳۸۳، چ ۹، مؤسسه‌ی انتشارات آگاه
۲. آواشناسی زبان فارسی، دکتر یدالله ثمره، ۱۳۸۱، چ ۷، مرکز نشر دانشگاهی
۳. اسم مصدر - حاصل مصدر، دکتر محمد معین، ۱۳۶۳، چ ۴، انتشارات امیرکبیر
۴. دستور پارسی، ر - ذوالنور، ۱۳۴۳، چاپخانه‌ی درخشان
۵. دستور جامع زبان پارسی، عبدالرحیم همایون فرخ، ۱۳۳۸، انتشارات مطبوعاتی علی‌اکبر علمی
۶. دستور زبان فارسی، پنج استاد، ۱۳۷۳، نشر جهان دانش
۷. دستور زبان فارسی، صدرالدین زمانیان، ۱۳۶۹، انتشارات علوی
۸. دستور زبان فارسی، سیدکمال طالقانی، ۱۳۴۴، انتشارات امیرکبیر
۹. دستور زبان فارسی، پرویز صالحی (بختیار)، ۱۳۷۱، چ ۱، انتشارات هوش و ابتکار
۱۰. دستور زبان فارسی و فنون ادبی، عبدالحسین سعیدیان، ۱۳۴۳، چ ۲، مطبوعاتی مروج
۱۱. دستور زبان فارسی هدیه، حاج عباس عطاری کرمانی، ۱۳۷۰، نشر مؤسسه‌ی مهشاد
۱۲. دستور سوومند، دکتر علی مرزبان راد، ۱۳۷۴، چ ۸، نشر قومس
۱۳. دستور نامه و صرف و نحو زبان پارسی، محمدجواد مشکور، ۱۳۴۹، مؤسسه‌ی مطبوعاتی شرق
۱۴. زبان‌شناسی عملی بررسی گویش قاین، دکتر رضا زمردیان، ۱۳۶۸، معاونت فرهنگی استان قدس رضوی
۱۵. زبان‌شناسی و دستور زبان کردی سقزی، مصطفی کاوه، ۱۳۸۴، چ ۶، چاپخانه مهارت
۱۶. ساخت آوایی زبان، دکتر مهدی مشکوئه‌الدینی، ۱۳۷۷، چ ۴، دانشگاه فردوسی مشهد
۱۷. فارسی اصفهانی، دکتر ایران کلباسی، ۱۳۷۰، مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی
۱۸. فرهنگ اصطلاحات دستور زبان پارسی، نجفعلی میرزایی، ۱۳۷۲، انتشارات مدین
۱۹. فرهنگ باشور کردی (کردی - فارسی)، عباس جلیلیان (ناکو)، ۱۳۸۵، انتشارات پرسمان
۲۰. فرهنگ بوره که بی، کردی - فارسی، دکتر صدیق صفی‌زاده، ۱۳۸۰، انتشارات پلیکان
۲۱. فرهنگ دستوری، محمد مهیار، ۱۳۷۶، نشر میترا
۲۲. فرهنگ فارسی ۶ جلدی، دکتر محمد معین، ۱۳۶۴، چ هفتم، انتشارات امیرکبیر
۲۳. فرهنگ فارسی یک جلدی، غلامرضا انصاف‌پور، ۱۳۷۹، انتشارات زوار
۲۴. فرهنگ فارسی زان‌سو، خسرو کشانی، ۱۳۷۲، مرکز نشر دانشگاهی
۲۵. فرهنگ کردی - فارسی بدایع اللغة، علی‌اکبر وقایع‌نگار، ۱۳۶۹، چاپخانه ارژنگ
۲۶. فرهنگ کردی فارسی هژار، عبدالرحمن شرفکنندی، ۱۳۸۱، انتشارات سروش

۲۷. فرهنگ کردی کرمانشاهی، علی اشرف درویشیان، ۱۳۷۵، نشر سهند
۲۸. فرهنگ گویش شوشتری، دکتر محمدتقی فاضلی، ۱۳۸۳، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی پازینه
۲۹. فرهنگ گری، حمید ایزدپناه، ۱۳۴۳، فاروس ایران
۳۰. فرهنگ لکی، حمید ایزدپناه، ۱۳۶۷، مؤسسه فرهنگی جهانگیری
۳۱. فرهنگ نفیسی پنج جلدی، دکتر علی اکبر نفیسی (ناظم الاطباء)، ۱۳۴۳، کتابفروشی خیام
۳۲. فرهنگ وندهای زبان فارسی، دکتر ضیاءالدین هاجری، ۱۳۷۷، انتشارات آوای نور
۳۳. گویش بروجردی، احمد اسفندیاری، ۱۳۸۰، نشر میعاد
۳۴. لغت‌نامه‌ی دهخدا دو جلدی، علی اکبر دهخدا، ۱۳۸۵، مؤسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران
۳۵. مختصات آوایی و دستوری گویش نهاوند، دکتر ولی‌الله طفری، ۱۳۷۹، فصل‌نامه‌ی فرهنگان
مؤسسه‌ی فرهنگی علیمرادیان
۳۶. واژه‌نامه‌ی فارسی کردی، دکتر محمدتقی ابراهیم‌پور، ۱۳۷۳، انتشارات ققنوس
۳۷. واژه‌نامه‌ی گویش بختیاری چهارلنگ، رضا سرلک، ۱۳۸۱، فرهنگستان زبان و ادب ایران
۳۸. واژه‌نامه‌ی همدانی، هادی گروسین، ۱۳۷۰، انتشارات مسلم
۳۹. واژه‌نامه‌ی همدانی، هادی گروسین، ۱۳۸۴، انتشارات هیرمند

